

*Адаховська Надія Сергіївна,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ДО ПИТАННЯ БАГАТОАСПЕКТНОСТІ ТЕРМІНУ ОПІКА ТА ПІКЛУВАННЯ

У процесі регулювання суспільних відносин досить часто виникає необхідність виокремлення тих відносин, учасники яких за тих чи інших обставин не можуть самотійно здійснювати свої права та виконувати свої обов'язки. Ст. 3 Конституції України проголошує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

При з'ясуванні питання багатоаспектності терміну опіка та піклування, перш за все, слід зазначити, що термін «опіка та піклування» вживається в різних змістовних розуміннях: а) як правовий інститут, тобто система правових норм, що регулюють суспільні відносини, пов'язані з встановленням, здійсненням та припиненням опіки; б) як правовідносини з опіки та піклування; в) як діяльність органів опіки та піклування.

Отже, термін «опіка» і «піклування», що об'єднуються часто в загальне поняття «опіка», означають, влаштування осіб, які потребують особливого правового захисту в силу їх неповної цивільної дієздатності. У цьому сенсі опіка і піклування виступають способами заповнення відсутньої дієздатності осіб. Саме в такій якості інститут опіки і піклування і отримав свій розвиток як теоретичної категорії, так і правового явища соціальної дійсності.

Однак в даний час, соціальна складова інституту опіки та піклування придбала самотійну значимість, що дає підстави для визначення опіки та піклування як виду соціального піклування. Якщо визначати опіку і піклування як форму влаштування осіб, то під влаштуванням слід розуміти створення соціального і правового благополуччя, охорону прав та інтересів осіб від їх порушень з боку третіх осіб. Саме таке розуміння інституту опіки і піклування знайшло пряме відображення в чинному законодавстві.

Зокрема, необхідно підкреслити, що правовідносини по здійсненню опіки та піклування характеризуються складним суб'єктним складом, учасниками яких на різних етапах їх реалізації виступають: опікуни, піклувальники, підопічні фізичні особи (малолітні та неповнолітні особи, які є сиротами або позбавлені батьківського піклування, фізичними особами, які визнані недієздатними, фізичні особи, цивільна дієздатність яких обмежена), органи опіки та піклування, суд, інші державні організації.

Аналіз правовідносин з опіки та піклування, складного за структурою і багатоаспектного за змістом підтверджує, що в них у нерозривній єдності існує цілий ряд більш простих правовідносин: публічно-правових з акцентом в сторону приватного права і приватно-правових з елементами публічності цивільно-правових, сімейно-правових та адміністративно-правових, хоча останні виявляють себе в найменшій мірі, а провідну роль відіграють цивільно-правові відносини; особистих немайнових і майнових, речово-правових та зобов'язально-правових, абсолютних і відносних, регулятивних і охоронних.

Узагальнюючи вищенаведене, можна стверджувати, що опіка, як певна система норм, покликаних забезпечувати безпробільність регулювання відносин, що виникають при здійсненні особистих та майнових прав осіб, які в силу тих чи інших причин не можуть ці права здійснювати самостійно, є комплексним міжгалузевим правовим інститутом, оскільки систему нормативних приписів, які регулюють суспільні відносини у сфері встановлення, здійснення та припинення опіки та піклування, складають декілька галузей законодавства – цивільне, сімейне та адміністративне.

Термін «опіка» нерідко вживається і для характеристики діяльності органів опіки та піклування щодо встановлення опіки і піклування, призначення опікунів і піклувальників, контроль і нагляд за діяльністю опікунів і піклувальників, а також вирішення питань про звільнення або про відсторонення опікунів і піклувальників від виконання обов'язків. З позицій цивільного права опіку і піклування слід розуміти як представництво при опіці та сприяння в здійсненні суб'єктивного права при піклуванні. Зазначені інститути мають багатовікову історію і традиційно сприймалися юридичною наукою як частина цивільного права, навіть тоді, коли норми про опіку та піклування були поміщені в сімейне законодавство.

Завершуючи дослідження багатоаспектності терміну опіка та піклування, слід констатувати, що особливості становлення й розвитку інституту опіки й піклування в доктрині й національному законодавстві обумовили його комплексний характер, природно висхідний до різних галузей права, що праворегуючим чином впливає на українську законодавчу систему правовідносин, пов'язаних безпосередньо з опікою та піклуванням.